

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Bakalářská práce

**PŘÍBĚH JAKO NÁSTROJ V PREVENCI PROTI
SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝM JEVŮM**

Autor: Hana Hrušková

Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová

UNIVERSITY OF SOUTH BOHEMIA IN ČESKÉ BUDĚJOVICE
PEDAGOGICAL FACULTY
DEPARTMENT OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

Bachelor thesis

**STORYTELLING AS A TOOL IN PREVENTION OF
SOCIO-PATHOLOGIC PHENOMENA**

Author: Hana Hrušková

Supervisor: Mgr. Eva Svobodová

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s ustanovením § 47b, zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 31. března 2009

Hana Hrušková

Poděkování

Touto cestou chci poděkovat Mgr. Evě Svobodové za odborné vedení, věcné připomínky a metodickou pomoc při zpracování své bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá možnostmi využití příběhu v rámci prevence výskytu sociálně patologických jevů. Teoretická část je zaměřena na projevy sociálně patologických jevů v předškolním vzdělávání. Měla by být teoretickým návodem, jak pedagog může efektivně pracovat s příběhem tak, aby přinesl dítěti prožitek a poučení. Výstupem této části je vyjmenování kladných vlivů vyprávění příběhů, které dítě rozvíjejí a obohacují.

Součástí bakalářské práce je i praktická část, kde je rozpracován samotný příběh zaměřený na prevenci některých sociálně patologických jevů. Zároveň je účinnost příběhu ověřena pozorováním, které zjišťuje reakce jednotlivců i celé skupiny a potvrzuje nebo vyvrací stanovené hypotézy.

Abstract

This Bachelor thesis focuses on the possibility of using storytelling as a tool in prevention of socio-pathologic phenomena. In the theoretical part are illustrated symptoms of socio-pathologic phenomena in the pre-school education. Further it puts forward the theory of effective work with a story, aiming to bring the child an instruction and enjoyment. To sum up, the positive impacts of storytelling on the development of children skills are mentioned.

In the second practical part of the thesis is elaborated a story itself with focus on the prevention of some socio-pathologic phenomena. The efficacy of the storytelling is verified by the observational method, which elicits the behaviour of individuals as well as of a group and through its results confirms or disproves of the defined hypotheses.

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	TEORETICKÁ ČÁST	10
2.1	Sociálně patologické jevy a jejich projevy v mateřské škole.....	10
2.1.1	Lži	10
2.1.2	Krádeže	10
2.1.3	Agresivita	11
2.1.4	Xenofobie a rasismus	12
2.1.5	Šikana	12
2.1.6	Drogy	12
2.1.7	Kouření.....	13
2.1.8	Alkoholismus	13
2.1.9	Vandalismus	14
2.2	Vysvětlení základních teoretických pojmů a technik	14
2.2.1	Narativní techniky	15
2.2.2	Vyprávěcí žánry	15
2.3	Metody dramatické výchovy vhodné pro práci s příběhem	16
2.3.1	Improvizace.....	16
2.3.2	Strukturované drama	16
2.3.3	Hra v roli	16
2.3.4	Narativní pantomima.....	17
2.4	Příklady technik pro prohloubení prožitku	17
2.4.1	Diskuse	17
2.4.2	Komunitní kruh	17
2.5	Příklady pomůcek pro prohloubení prožitku.....	18
2.5.1	Obrázky	18
2.5.2	Reálie.....	19
2.5.3	Hudba	19
2.6	Obecné zásady při práci s příběhem.....	19
2.7	Vývojové stupně vyprávění podle J.Trávníčka.....	20
2.8	Jak vyprávět příběhy podle R.Allistonové.....	21
2.9	Pedagogický přínos práce s příběhem.....	22
2.10	Působení na dítě	23
2.11	Evaluační vlastní vyprávění a příběhu	24
3	PRAKTICKÁ ČÁST	25
3.1	Cíl výzkumu	25
3.2	Použitá metoda	25
3.3	Popis použité metody	25
3.4	Charakteristika pozorované skupiny	25
3.5	Výzkumné hypotézy.....	26
3.6	Vzorový příběh „Tam, kde žijí divočiny“	27
3.7	Pozorování	38
3.8	Pozorování po 3 měsících	43
3.9	Verifikace/falsifikace hypotéz	48
3.10	Uzavření a zhodnocení praktické části.....	49
4	ZÁVĚR	50
	Literatura	53
	Seznam příloh.....	55

1 ÚVOD

Cílem mé bakalářské práce je upozornit na možnosti využití příběhu v prevenci sociálně patologických jevů v mateřských školách. Navzdory obecnému přesvědčení, že v této věkové kategorii se sociálně patologické jevy ještě neprojevují, mohu z vlastní zkušenosti doložit jejich výskyt a z toho vyplývající nutnost preventivního působení již od nejnižších věkových skupin. Proti novým formám násilí a jiným sociálně patologickým jevům dosud neexistuje vhodný „lék“, a to ani v nejvyspělejších zemích s bohatou kulturní tradicí. Howard Jones ve své knize *„Zločin v měnící se společnosti“* říká, že *„jakékoliv preventivní opatření bude přijato pouze tehdy, bude-li zapadat do celkového vývoje naší kultury.“*¹

Když se ohlédneme do minulosti a zapátráme v dějinném vývoji naší kultury, nacházíme kromě bohaté historie i dědictví lidové slovesnosti. Ta vznikla a šířila se již před vynalezením písma. Vyjadřovala nejen životní názory a zkušenosti, ale také prožitky, tužby, způsob života a filozofii lidového společenství. Vyprávění příběhů o vítězství dobra nad zlem protkané touhou po spravedlnosti, čestnosti, poctivosti a pravdomluvnosti patří k lidstvu už od nepaměti. A zřejmě od nepaměti funguje příběh jako výchovný prostředek, vzor správného chování a prevence proti chování nežádoucímu. Také náš život je příběhem, který každodenně prožíváme stejně jako ostatní lidé na celém světě. Proč jsou seriály a telenovely tolik oblíbené? Většinou se jedná o příběhy popisující velmi podrobně radosti i strasti běžného člověka, se kterými se můžeme více či méně ztotožnit.

Tento princip funguje i u dětí, pro které je příležitost ztotožnit se s hlavním hrdinou jedním ze způsobů, jak se vyrovnat s realitou. Stále více dětí vyrůstá v neúplných rodinách, žije s nevlastními rodiči či sourozenci, stává se svědky selhání svých nejbližších. Jsou příliš opečovávané, rozmazlované, přehlížené, trpěné, ale i ponižované, frustrované či dokonce týrané. Pocit uspokojení, které dítě nalézá, když je zlo náležitě potrestáno, ho může duševně očistit a pomoci mu v jeho smutku a zmírnit dosah reality. Z těchto důvodů se domnívám, že příběh může fungovat nejen jako lék, ale také v rámci prevence.

¹ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998, s. 3.

K vyprávění příběhů existuje celá řada dobrých důvodů. Jedním z nejdůležitějších je zábavnou a účinnou formou předávat morální hodnoty a myšlenky, které si děti v sobě nesou do budoucna. Pokud se podaří zapojit i jiné smysly než sluch, může být výsledek hluboce uspokojujivý pro všechny zúčastněné.

- Příběh je prostředkem k předávání informací.
- Ovlivňuje náš způsob myšlení a pomáhá rozvíjet rozumové schopnosti.
- Pomáhá vyjádřit naše pocity.
- Dává známému světu smysl.
- Utvvrzuje totožnost skupin.
- Naplňuje naši potřebu někam patřit.
- Je zdrojem potěšení.
- Vzbuzuje zvědavost a upoutává pozornost dítěte.
- Pomáhá se ztotožnit se situací jiných lidí.
- Prohlubuje náš zájem a porozumění druhým.
- Podněcuje fantazii, kreativitu a představivost.
- Obohacuje vnitřní život.
- Vede ke hrám, rozhovorům a nabízí řešení problému².

Stěžejní částí této práce je vzorové rozpracování příběhu a výzkum zaměřený na pozorování skupiny a jednotlivců v jednotřídní mateřské škole. Cílem je potvrzení či vyvrácení hypotéz o účinnosti příběhu v prevenci konkrétních sociálně patologických jevů. Východiskem pro zpracování příběhu je teoretická část, která mapuje sociálně patologické jevy v předškolním vzdělávání a vymezuje narativní techniky, význam vyprávění a roli pedagoga.

Při zpracování této bakalářské práce byla využita domácí i zahraniční literatura, především práce I.ULRYCHOVÉ, V.GREGOROVÉ a H.ŠVEJDOVÉ „*Hrajeme si s pohádkami*“, A.WRIGHTA „*Storytelling with Children*“ a práce R.JEDLIČKY a J.KOTI „*Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*“.

² ALLISTONOVÁ, R. *Jak vyprávět příběhy*. Samuel, 2005.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Sociálně patologické jevy a jejich projevy v mateřské škole

Již v předškolním věku lze u některých dětí vypořádat dispozice k chování, které není v souladu se systémem obecně přijímaných morálních hodnot. V následující části se pokusím tyto jevy přiblížit a stručně charakterizovat. Jde především o agresivní chování, lži, krádeže, projevy xenofobie nebo šikany. Zaměřím se ale i na problémy, které se sice v mateřských školách neobjevují, ale se kterými se děti mohou setkat již na základních školách. Jedná se o drogy a alkoholismus.

2.1.1 Lži

Téměř každé dítě někdy zkusí zalhat. Je ale důležité rozlišit, kdy dítě přikrášluje nebo zkresluje skutečnost z důvodu bujné fantazie a kdy vědomě lže, např. z důvodu vyhnutí se trestu. Z dětského pohledu může jít o obranu vlastního já³ nebo o způsob, jak na sebe strhnout pozornost.

2.1.2 Krádeže

Děti v předškolním věku žijí přítomným okamžikem a vše podstatné se pro ně děje tady a teď. Některé děti proto občas podlehnou pokušení a vezmou si to, co momentálně „moc potřebují“. Někdy to udělají impulzivně, jindy až po prohraném vnitřním boji. Jen výjimečně se pak stane, že tento čin zopakují. Psycholožka I. Halíková uvádí, že právě v mateřských školách lze vhodnou formou učit děti, jak předejít tomuto selhání.⁴

³ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicentrum, 1989.

⁴ Informatorium 3-8, Portál, 6/2006.

2.1.3 Agresivita

V mateřských školách se agresivita projevuje několika způsoby. Jde především o verbální a fyzické napadání a útoky. Agresivita, kterou lze definovat jako sklon k útočnému jednání vůči věcem, zvířatům a lidem, většinou souvisí s vnitřní nepohodou, s rozpory mezi prožíváním a jednáním. Mezi nejčastější příčiny agresivity patří frustrace. Agresivní chování odráží také situaci v rodině. Určitý vliv má i sledování agresivních filmů a počítačových her. Podle Z. Šimanovského může mít negativní vliv i vysoký počet dětí ve třídách a absence mužského prvku ve světě dětí.⁵

Zajímavý je i názor I. Špaňhelové, která je přesvědčena, že u předškolních dětí ještě nelze mluvit o pravé agresivitě, ale jen o pokusu dítěte zachovat se způsobem, u něhož má ověřeno, že je úspěšný. Zároveň tvrdí, že agresivita není dědičná, ale vyvolávají ji špatné příklady, které dítě vidí ve svém okolí.⁶

Na souvislost agresivního chování dětí se stylem výchovy v rodině upozorňují i jiní autoři. Příčinou dětské agresivity může být nejenom agresivní chování ze strany vychovatelů, ale i liberální nebo zmatený styl výchovy.⁷

I nahuštění mnoha lidí v těsném prostoru může bezprostředně vést k agresivnímu chování. „Z různých typů agrese je možné pro předškolní skupinu dětí ve hře vybrat anticipující agresi, jejímž cílem je hájit vlastní teritorium vůči někomu, kdo je chce narušit nebo do něho vniknout“.⁸ Je doloženo na pokusech se zvířaty, že vnitrodruhová agrese může být vystupňována vysokým počtem živočichů v daném prostoru.⁹

⁵ ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002.

⁶ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*. Vzdělávací institut Ochrany dětí.

⁷ SAGI, A. *Problémové děti v mateřské škole*. Praha: Portál, 1995.

⁸ KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005, s. 51.

⁹ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998.

2.1.4 Xenofobie a rasismus

Slovník cizích slov definuje rasismus jako názor o nerovnosti ras obvykle v souvislosti s nadřazováním některé z nich. Xenofobie je chápána jako odpor vůči všemu cizímu.¹⁰

Všeobecně je zastáván názor, že předškolní děti nemají v tomto směru předsudky a rasismus se v této věkové skupině nevyskytuje. Na základě vlastní zkušenosti však musím konstatovat, že se s náznaky těchto jevů můžeme v ojedinělých případech setkat i v mateřské škole. Jde především o romské děti, které společnost přijímá hůře než děti jiné národnosti. Kořeny podobného chování je bohužel nutné hledat u rodičů, kteří v mnoha případech zakazují svým dětem stýkat se s romskými dětmi a nepřejí si, aby dítě pobývalo v blízkosti.

2.1.5 Šikana

Šikana vzniká v důsledku neuspokojení či deformace základních lidských potřeb. Velmi často jde o nenaplněnou potřebu komunikace, lásky a přijetí. Výsledky výzkumů o rozšíření šikany ve vzdělávacích zařízeních se liší v závislosti na zdroji dat. Lze očekávat, že skutečný počet případů převyšuje zveřejněná čísla.¹¹

S fenoménem šikany se dítě může setkat již v předškolním věku. Jedná se o úmyslné a opakované verbální nebo fyzické útoky, které paralyzují nejen výchovné působení pedagoga, ale také celý kolektiv.

2.1.6 Drogy

I když se v předškolním věku s drogovou závislostí nesetkáme, důvody, které ovlivňují její vznik, nelze podceňovat. Rovněž některé názory, že na tuto prevenci je dostatek času, jsou krátkozraké. V dnešní době, kdy je společnost vysoce tolerantní k užívání návykových látek jako tabák, alkohol či léky proti bolesti, je zapotřebí vytvořit obecné povědomí o nebezpečnosti těchto látek, a to již u dětí předškolního věku.

¹⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, spol. s.r.o.

¹¹ *Řízení školy*, Odborný měsíčník pro ředitele škol, ASPI, a.s., ročník VI, 1/2009.

2.1.7 Kouření

Poradkyně pro odvykání kouření Eliška Bartlová říká, že dítě mladší patnácti let se stává závislým kuřákem v momentě, kdy vykouří jednu cigaretu týdně. Čím dříve se s kouřením začne, tím hůře se odvyká. O to více je alarmující zjištění, že s cigaretou má dnes zkušenosti až jedna třetina jedenáctiletých dětí. Poslední údaje Světové zdravotnické organizace potvrzují, že mladí kuřáci také častěji požívají alkohol a marihuanu.

Někteří odborníci vidí problém v negativních vlivech dospělých autorit. Také já jsem se při své práci setkala s dětmi, které svoje kouřící rodiče nejen obdivují, ale snaží se je i napodobit. Proto se domnívám, že preventivní výchova by měla být zahájena co nejdříve.¹²

2.1.8 Alkoholismus

I když by se mohlo na první pohled zdát, že zabývat se alkoholismem v mateřské škole je absurdní, je dokázáno, že se děti i přes existenci zákonných opatření setkávají s alkoholem velice brzo.

Vývoj vztahu k alkoholu je závislý na podmínkách, v nichž dítě žije. Tam, kde je pití obecně odsuzováno a dospělí neholdují alkoholu, se děti chovají podobně. Alkohol obvykle nemají k dispozici. A pokud ano, neexperimentují s ním. V rodinách, kde je alkohol běžnou součástí každodenního života, může být dětem buď přímo nabízen, nebo jej samy ochutnají. K větším excesům a opilosti pak zpravidla dochází až ve školním věku.¹³ Zajímavý názor má i náš přední odborník na tuto problematiku psychiatr K. Nešpor, podle kterého alkohol pijí více lidé, jimž rodiče v dětství nebránili v ochutnávání a nedávali jim dostatečné signály, že je alkohol nebezpečný.¹⁴

¹² <http://www.dokurte.cz/?stranka=statistika&typ=clanky&vyypsati=961>

¹³ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998.

¹⁴ <http://www.novinky.cz/clanek/157607-podle-psychiatra-deti-nesmi-pit-alkohol-ani-vyjimecne.html>

2.1.9 Vandalismus

V současné době je vandalismus považován za nejrozšířenější patologické jednání. Projevuje se bezúčelným ničením věcí, které nepřinášejí žádný zisk ani výhody. Většinou nejsou jasné příčiny tohoto jednání a ani samotným jedincům není často zřejmé, proč se takových činů dopouštějí. U dětí a mladistvých do 18 let představuje jednu z nejčtetnějších forem mladistvé delikvence. V mateřské škole se vandalismus může projevovat např. bořením staveb ze stavebnic nebo ničením hraček, ale i zničením či přechmáráním výkresu či výrobku.¹⁵

2.2 Vysvětlení základních teoretických pojmů a technik

Abychom mohli pracovat s příběhem, musíme si nejprve ujasnit několik základních pojmů, které jsou pro tuto práci podstatné.

Narativita je literární teorií zabývající se vyprávěním, druhy vyprávění, typy vypravěčů a příběhů. Úzce spolupracuje s pedagogikou, psychologií a sociologií.¹⁶

Storytelling můžeme volně přeložit jako vyprávění příběhů. Jde v podstatě o umění zobrazovat skutečné nebo fiktivní události slovy, obrazy nebo zvuky. Tradiční storytelling se liší od mediálního v tom, že spoléhá na osobní zkušenost a představivost příjemce. To představuje i účinnější dopad na mysl posluchače.¹⁷

Slovo **příběh** má dva významy. Označujeme jím nějakou reálnou událost, která se doopravdy stala; děj, který měl svůj jasný začátek a konec. Druhý význam označuje popis fiktivního děje, který je obvykle obsažen v různých literárních a audiovizuálních dílech.¹⁸

Fabule neboli vyprávění. V literatuře tímto slovem označujeme příhodu, řadu událostí nebo rozvedení námětu do podrobností. Fabulovat tedy znamená rozvíjet děj, vykreslovat jej, činit zajímavým.¹⁹

¹⁵ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998.

¹⁶ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/narativita>

¹⁷ <http://storytelling.navajo.cz/>

¹⁸ <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh>

¹⁹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Fabule>

2.2.1 Narativní techniky

Ich- forma - tuto techniku užívá postava, která vypráví příběh v první osobě jednotného čísla. Toto vyprávění působí autenticky a přesvědčivě, i když může vznikat dojem, že děj a ostatní postavy jsou viděny jen z úhlu pohledu postavy, která vypráví, tedy trochu omezeně.

Er- forma - jde o vyprávění ve třetí osobě jednotného čísla. Vypravěč se děje neúčastní, jen ho nezáujatě pozoruje a vypráví o něm.

Wir- forma - jde o způsob vyprávění, ve kterém se vypravěč ztotožňuje se skupinou postav a vypráví za ně v první osobě množného čísla.²⁰

2.2.2 Vyprávěcí žánry

Jsou tvořeny literárními díly, ve kterých se vypráví příběh. Většinou se dělí podle rozsahu na epiku:

- velkou – např. román
- střední – např. pohádka, pověst, báje, povídka
- drobnou – např. bajka, anekdota

Pro práci s příběhem v předškolním věku je nejvhodnější střední a drobná forma, a to především pro svoji délku.

²⁰ Český jazyk, přehled učiva pro 7. ročník základní školy

2.3 Metody dramatické výchovy vhodné pro práci s příběhem

2.3.1 Improvizace

Improvizace je základní metodou dramatické výchovy. Poskytuje dětem autentickou situaci, ve které mohou přijímat různé sociální role a zároveň různými způsoby řešit problémové situace, to vždy s možností návratu do skutečnosti. Improvizaci můžeme rozdělit:

- podle počtu účastníků
- podle složitosti improvizace
- podle druhu rekvizit
- podle druhu vyjadřovacích prostředků
- podle přítomnosti či nepřítomnosti dramatického děje²¹

2.3.2 Strukturované drama

Strukturované drama znamená výuku prostřednictvím zážitku. Jde tedy o zprostředkování nové neprožité situace. Struktura dramatu by měla být vystavěna tak, aby si děti odnesly důsledky svého rozhodnutí a to jak příjemné, tak nepříjemné. Touto metodou se děti učí nejen rozhodovat, ale i respektu k druhému, spolupráci, učí se získávat informace a řešit problémy. Každý z účastníků je zároveň i spoluautorem. Strukturované drama můžeme jako metodu výuky využít již v mateřské škole. Zde je vhodné rozdělit drama na několik částí a celkově ho přizpůsobit věku dětí. Rovněž je vhodné na začátku pokračovací části uvést skupinu do děje.²²

2.3.3 Hra v roli

Dítě přijímá roli někoho jiného a jedná v ní tak, jak si myslí, že by jednala dotyčná postava. Hrou je dítěti umožněno nahlédnout na situaci z nového úhlu. Střídání rolí pomáhá prozkoumat problém z různých hledisek a významně dítě obohacuje.²³

²¹ BEČVÁŘOVÁ, I. *Pracovní listy z dramatické výchovy*. Prachovice: SVIS MŠMT, 2004.

²² KOŤÁTKOVÁ, S. A KOLEKTIV *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum, 1998.

²³ ULRYCHOVÁ, I., GREGOROVÁ, V., ŠVEJDOVÁ, H. *Hrajeme si s pohádkami*. Praha: Portál s.r.o., 2000.

2.3.4 Narativní pantomima

Narativní pantomimu můžeme volně přeložit jako „vyprávěnou pantomimu“. Učitel nebo dítě vypravují a podle jejich vyprávění děti pantomimicky ztvárňují příběh. Vyprávění by mělo umožňovat akci. Vhodné jsou jednoduché akční pohádky. Tato technika je především určena pro začátečníky, neboť učí hráče naslouchat, aktivizuje jejich představivost a zároveň jim poskytuje oporu a vedení.²⁴

2.4 Příklady technik pro prohloubení prožitku

2.4.1 Diskuse

Od rozhovoru se liší tím, že děti zkoumají konkrétní problém, ke kterému mohou zaujmout určité stanovisko, buď individuálně, nebo jako skupina. Diskuse může probíhat v roli i mimo ni. Děti mluví samy za sebe nebo mohou mluvit za postavu.²⁵

2.4.2 Komunitní kruh

Cílem komunitního kruhu je rozvoj vztahů, pocitu sounáležitosti, rozvoj emocionality, bezpečného klimatu třídy a v neposlední řadě přijetí každého žáka. Komunitní kruh má svá čtyři základní pravidla, která je třeba dodržovat:

- Pravidlo naslouchání

Tato dovednost patří mezi základní předpoklady dobrých vztahů, je výrazem respektu k druhým lidem. Velkou pomocí pro zajištění vzájemného naslouchání může být drobný předmět, který je postupně předáván po kruhu z ruky do ruky. Ostatní nepřerušují, nekladou žádné otázky ani nekomentují to, co dotyčný říká. Toto pravidlo platí pro všechny stejně.

²⁴ BEČVÁŘOVÁ, I. *Pracovní listy z dramatické výchovy*. Prachatice: SVIS MŠMT, 2004.

²⁵ ULRYCHOVÁ, I., GREGOROVÁ, V., ŠVEJDOVÁ, H. *Hrajeme si s pohádkami*. Praha: Portál s.r.o., 2000.

- Právo nemluvit

Pokud se někdo, na koho přišla řada, nechce vyjadřovat, předá předmět dál. Toto pravidlo vytváří pocit bezpečí a učí děti rozhodovat sám za sebe. Nikdo nesmí na dítě naléhat nebo ho nutit k tomu, aby také něco řeklo.

- Pravidlo úcty

Toto pravidlo znamená, že nikoho nekritizujeme, o nikom nemluvíme nepěkně a nikomu se nevysmíváme. Komunitní kruh nepoužíváme k přímému řešení konkrétních konfliktů, ale řadíme názory vedle sebe. Komunitní kruh by měl být bezpečný i pro ty, kteří ve svém jednání chybují.

- Pravidlo diskrétnosti, zachování soukromí

Každý může zvážit, co řekne o sobě druhým a co si ponechá pro sebe. Toto pravidlo je podstatné pro to, aby se děti neobávaly zveřejnění soukromých informací.²⁶

2.5 Příklady pomůcek pro prohloubení prožitku

2.5.1 Obrázky

Mnoho věcí, vlastností a činností může být v průběhu vyprávění příběhu znázorněno obrázky. Musí být dostatečně velké a zřetelné, aby byly jasně viditelné ze všech míst ve třídě. Mohou být nakreslené pedagogem i dětmi nebo mohou být vystřižené z časopisů. Jednou z mnoha aktivit je skládat obrázky v pořadí, ve kterém postupuje příběh, nebo je možné je rozstříhat a znovu skládat. Děti si mohou nakreslit klíčovou postavu nebo zajímavý moment příběhu. Můžeme využít všechny výtvarné techniky od prstových barev až po koláž.

²⁶ <http://www.rvp.cz/clanek/267/424>

2.5.2 Reálie

Věci neboli reálie jsou ideálním způsobem, jak ukázat význam slov konkrétních věcí. Příběh může značně obohatit, když dětem ukážeme reálné věci vztahující se k příběhu a zároveň jim umožníme s nimi manipulovat. Lze je využít i pro různé smyslové hry. Například schovat věci do sáčku a hádat podle hmatu, o kterou věc se jedná, zapamatovat si věci zakryté šátkem aj.²⁷

Rovněž imaginární věci či rekvizity mají při práci s příběhem své místo. Jde o pomyslnou věc, která existuje jen v představách dítěte. Ztvárnění imaginární rekvizity dává hře velkou svobodu a zároveň provokuje dětskou fantazii.²⁸

2.5.3 Hudba

Vhodně zvolenou hudbou můžeme podtrhnout některé pasáže vyprávění, nebo pantomimy. Hudba může také sloužit k relaxaci po skončení vyprávění, aby děti mohly v klidu vstřebat zážitky. Písnička, která má nějakou spojitost s příběhem, může sloužit jak oddechově v různých fázích příběhu, tak motivačně na začátku vypravování.

2.6 Obecné zásady při práci s příběhem

Při práci s příběhem je v první řadě zapotřebí vytvořit atmosféru přátelství a bezpečí. A to tak, aby děti měly dostatečný prostor pro uvolnění a vyjádření citů a nálad, bez obav ze zesměšnění nebo odsouzení. K tomu napomáhají jasně vytvořená pravidla. U předškolních dětí je důležitá systematická průprava v průběhu celého dne. Ta zahrnuje nejen seznamování s pravidly nových her a s říkadly, ale i rozvíjení smyslového vnímání. Právě to je základem pro dramatickou práci.

Další zásadou je přitažlivost tématu. To by mělo naplňovat nejen potřeby skupiny, ale i potřeby jednotlivce. Rovněž vhodná motivace a udržení zájmu o hru by měly být samozřejmostí. Je třeba respektovat i potřebu pestrosti činností, především zařazovat vedle aktivit převážně verbálních aktivity pohybové, vedle skupinové práce práci individuální a vedle vážných momentů momenty veselé.

²⁷ WRIGHT, A. *Storytelling with Children*. Oxford University Press, 1995.

²⁸ ULRYCHOVÁ, I., GREGOROVÁ, V., ŠVEJDOVÁ, H. *Hrajeme si s pohádkami*. Praha: Portál s.r.o., 2000.

Obecně platí, že s čím menšími dětmi pracujeme, tím více potřebujeme prostor pro pohybové aktivity. Na to by měl pedagog myslet už při samotné přípravě příběhu a vždy, když vycítí, že pozornost dětí upadá nebo že ve skupině převládá neklid, zařadit vhodnou pohybovou aktivitu.

V neposlední řadě je zapotřebí věnovat dostatečný prostor a čas společné přípravě. Ukázat si různé možnosti, nápady, prozkoumat je a vyzkoušet před samotnou hrou může mít velký přínos pro realizaci. Můžeme tak předejít kopírování a stereotypnímu jednání.

Jedním z důležitých faktorů je zřetelné stanovení hranic mezi realitou a fikcí, neboť zvláště malé děti nejsou schopné tuto hranici plně rozlišit.

Při práci s příběhem je třeba počítat s možnými neúspěchy a nenechat se jimi odradit. Je-li něco obtížné, je vždy možnost vrátit se zpět a zkusit něco jednoduššího.²⁹

2.7 Vývojové stupně vyprávění podle J.Trávníčka

I. Stupeň – vyprávění jako účast (2–5let)

V tomto období umožňuje vyprávění dětem především uspokojit touhu po účasti na vyprávění. Rozhodující pro děti v tomto věku je být při tom, jak to nakonec dopadne. Důležité je také, zda je příběh podáván důvěryhodným a blízkým vypravěčem.

II. Stupeň – vyprávění jako uspokojování zvědavosti (6-8 let)

Vyprávění umožňuje poznání a uspokojuje touhu dozvědět se něco nového. Důležité pro dítě v tomto věkovém rozmezí je zjistit, jak to nakonec dopadne. Asistence dospělého se stává nepodstatnou. Dominantní roli přebírá děj a postavy příběhu.

III. Stupeň – vyprávění jako časový rámeček (9-12let)

Vyprávění v tomto období podporuje sebereflexi posluchačů. Poskytuje prozření a prvořadou touhou je být při tom, jak to nakonec dopadne se mnou. Dochází ke zjištění, že vypravování se něčím podstatným týká nás samých.³⁰

²⁹ ULRYCHOVÁ, I., GREGOROVÁ, V., ŠVEJDOVÁ, H. *Hrajeme si s pohádkami*. Praha: Portál s.r.o., 2000.

³⁰ TRÁVNÍČEK, J. *Vyprávěj mi něco... (Jak si děti osvojují příběhy)*. Pistorius a Olšanská, 2007.

2.8 Jak vyprávět příběhy podle R.Allistonové

Stejně jako J.Trávníček i R.Allistonová rozděluje vyprávění na tři období podle věku dětí. Jestliže chceme, aby si děti příběh nebo některou jeho část zapamatovaly, je nutné jej nějak zvýraznit a děti do vyprávění zapojit.

I. Vyprávíme tříletým až pětiletým dětem.

Rekvizity nemají odvádět pozornost od příběhu nebo děti vyrušovat, ale mají dětem pomoci porozumět tomu, co vyprávíme a zapamatovat si tak poučení z příběhu. Než začneme vyprávět, je nutné vysvětlit všechna neobvyklá nebo cizí slova. Je dobré říci dětem, zda se příběh opravdu stal nebo je vymyšlený. Vhodné je použít vlastní ilustrace dětí k příběhu, pantomimu, loutku, říkanku či písničku. Aby příběh působil opravdověji a děti si ho lépe zapamatovaly, je vhodné zapojit všechny smysly.

II. Vyprávíme pětiletým až devítiletým dětem

Je vhodné využít „akčních“ příběhů, při nichž děti na určitá slova nebo věty zareagují zvukem nebo pohybem. Další možností, jak podtrhnout sílu příběhu, je situovat se do role postavy z příběhu. Ta pak ze svého úhlu pohledu vypráví, jak by se příběh mohl vyvíjet.

III. Vyprávíme devítiletým a starším dětem

Děti v tomto věku hledají vlastní představy a názory, ověřují si hranice a začínají si stále více uvědomovat život dospělých. Z tohoto důvodu je dobré přizpůsobit i vyprávění samotné, nikoliv ho zanechat. Zapojit prvky, které děti zajímají, využít moderní techniku a vlastní aktivity dětí. Je dobré je nechat např. zpracovat vlastní příběh a následně zjistit, jak je možné hlavní myšlenku tohoto příběhu uplatnit v životě. To jsou jen některé z možností, jak vyprávět takto starým dětem.³¹

³¹ ALLISTONOVÁ, R. *Jak vyprávět příběhy*. Samuel, 2005.

2.9 Pedagogický přínos práce s příběhem

Role pedagoga je při práci s příběhem nezastupitelná. Především při osobní účasti v dětské hře, kdy pedagog vstupuje do role a stává se jednou z postav příběhu. Nejenže je impulsem, který uvádí příběh do pohybu a nutí děti reagovat, ale zároveň tím umožňuje vstoupit do hry i dětem, kterým chybí patřičná jistota, sebevědomí a zkušenosti. Také tím, že pedagog ve své roli aktivně zasahuje do diskuse, umožňuje dětem spontánní a přirozené reakce a zároveň nutí děti přemýšlet a aktivně spolupracovat

Dalším, neméně důležitým přínosem je vzor, který pedagog poskytuje svým chováním a mluvou. Tím, jak se v dané roli chová, jaká volí slova a styl řeči, dodává dětem odvalu i materiál pro jejich další hru.

Je velmi důležité, aby pedagog přesně odlišil civilní a hranou podobu, především u dětí předškolního věku a u začínajících skupin. Pro toto odlišení je vhodné použít alespoň kostýmní náznak, např. klobouk, šátek, paruku apod.³²

Práce s příběhem pedagogovi umožňuje:

- aktivně, rychle a účinně vtáhnout děti do akce
- udržovat hru v chodu, posunout děj, dále hru rozvíjet nebo vyřešit obtížnou situaci
- nabídnout vhodné chování a model jazyka a změnu vzájemné komunikace
- vytvořit příležitosti pro vznik nových a nezažitých situací a tím umocnit autentický prožitek.

³² ULRYCHOVÁ, I., GREGOROVÁ, V., ŠVEJDOVÁ, H. *Hrajeme si s pohádkami*. Praha: Portál s.r.o., 2000.

2.10 Působení na dítě

Storytelling je uměním ve své okamžité a přímé formě a umění je důležitou složkou výchovy všech dětí. Výzkumy ukázaly, že děti pod vlivem komplexního uměleckého programu rozvíjejí schopnost učit se a přemýšlet a dokáží to pak využít i v jiných předmětech. Příběh:

- podněcuje chuť učit se ve třídě
- posiluje vyšší stupeň myšlenkových schopností
- buduje schopnost uvědomění si ostatních
- podtrhuje kreativní vlastnosti
- je vhodný pro studenty všech věkových kategorií
- využívá verbální i neverbální komunikaci
- učí týmové práci a rozvíjí kladný vztah k rozmanitosti a odlišnosti
- poskytuje motivaci a zažívá představivost
- připravuje děti na novou informaci
- pomáhá dětem rozvinout sebeúctu
- je úžasným nástrojem pro osobní vyjádření
- posiluje domácí i školní vztahy
- může snadno sladit státní a národní výchovné standard
- motivuje děti k úspěchu
- může být použit k učení různých témat
- nabízí kulturní a historická hlediska
- vybízí studenty k hodnocení rozhodnutí
- umožňuje reflexi / úvahu
- efektivně prezentuje konfliktní úhly pohledu
- oživuje výuku
- připravuje děti na vedení produktivního života
- zlepšuje multikulturní porozumění
- implementuje celoživotní dovednosti
- odkrývá hodnotu osobní disciplíny a těžké práce
- to nejdůležitější - každý má rád příběhy!³³

³³ http://www.yarnspin.com/PDFs/Swamp-Party_Teacher-Guide.pdf

2.11 Evaluace vlastního vyprávění a příběhu

Abychom, stejně jako u jiných činností, mohli zpětně zhodnotit svou práci, můžeme využít následující kritéria:

- Zapojily se děti do vyprávění?
- Rozuměly všechny děti do té míry, aby byly schopny pochopit smysl vyprávěného?
- Slyšeli mě všichni?
- Měly všechny děti možnost se zapojit a obohatit příběh svou účastí?
- Byla motivace dostatečná?
- Využila jsem dostatečně všechny způsoby vyprávění?

Pro další práci je dobré, když požádáme děti o zhodnocení vyprávění.

- Líbil se vám příběh?
- S kým z tohoto příběhu byste chtěly kamarádit? Proč?
- S kým z tohoto příběhu byste nechtěl kamarádit? Proč?
- Co byste udělaly jinak?
- Co byste nikdy neudělaly?
- Chtěly byste znovu prožívat některý z příběhů?

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl výzkumu

Cílem praktické části je dokázat, že pomocí příběhu lze u předškolních dětí zmírnit nebo odstranit některé nežádoucí jevy, se kterými se již setkávají nebo se mohou v budoucnu setkat. Dalším cílem je dovést děti k hlubšímu pochopení příběhu a skrze něj i k hlubšímu porozumění sebe sama a zároveň i světu, který je obklopuje. V neposlední řadě jde o to, aby se děti naučily orientovat a rozhodovat v určitých životních situacích, jednat svobodně a zároveň zodpovědně.

3.2 Použitá metoda

Byla použita metoda zjevně přímého pozorování doplněná pro účely zpětné vazby a zpětného objektivního hodnocení pořízením audiovizuálního záznamu

3.3 Popis použité metody

Přímé pozorování probíhalo opakovaně po dobu jednoho týdne, zároveň byl pro účely zpětné vazby a objektivního hodnocení pořizován audiovizuální záznam. Pozorování bylo zaměřeno na chování skupiny a jednotlivců v průběhu práce s příběhem, reakce na dotazy v diskusích a chování bezprostředně po skončení činnosti. Pro sledování reakcí jednotlivců byli vybráni tři konkrétní respondenti.

Po třech měsících bylo celé týdenní pozorování zopakováno. Pro tento účel byly vytvořeny protokoly pozorování, které sloužily k zaznamenání sledovaných jevů. Pro větší objektivnost byl pořízen videozáznam z každého dne.

3.4 Charakteristika pozorované skupiny

Jedná se o heterogenní třídu jednotřídní mateřské školy. Věk dětí se pohybuje od 3 do 7 let. Počet zapsaných dětí 26. Průměrná docházka je 22 dětí. 24 dětí pochází z úplných rodin, 2 děti z neúplné rodiny. Všechny rodiny jsou materiálně zajištěné. Třídu nenavštěvuje žádné dítě jiné národnosti ani rasy. V pozorované skupině jsou tři jedinci se zvýšenou agresivitou.

3.5 Výzkumné hypotézy

Hypotéza č. 1

Lze předpokládat, že pomocí příběhu lze zmírnit agresivitu u předškolních dětí.

Hypotéza č. 2

Lze předpokládat, že pomocí příběhu můžeme děti naučit odmítnout nabízené zdraví škodlivé a návykové látky.

Hypotéza č. 3

Lze předpokládat, že pomocí příběhu lze zmírnit rasové předsudky.

Hypotéza č. 4

Lze předpokládat, že pomocí příběhu lze minimalizovat počátky projevů šikany.

3.6 Vzorový příběh „Tam, kde žijí divočiny“

Pro vzorový příběh byla upravena kniha od Maurice Sendaka „Tam kde žijí divočiny“, která se mi svým obsahem zdála nejvhodnější pro moji práci.

Cíl: Základním cílem celé práce je prevence sociálně patologických jevů prostřednictvím vytváření pro-sociálních postojů ve vztahu k ostatním lidem, zejména respektu a tolerance, a rozvoj zdravých životních návyků.

Výstup: Umět rozpoznat projevy násilí a vhodně na ně reagovat, respektovat odlišnosti jiných lidí, seznámit se se zásadami chování v situacích, které ohrožují zdraví nebo život.

Poslouchajte, ted' vám povím příběh o Maxovi.

(dlaně za uši – posloucháme)

Možná je tu mezi námi, to se pozná velmi záhy.

(ukazujeme prstem na kamarády)

Kdo si nechce prsty spálit, ten se musí kamen vzdálit.

(uděláme pohyb, jako když si popálíme prsty)

Max však nedbal této rady a vydal se světem hlady.

(jdeme v kruhu za sebou, na slovo hlady se posadíme)

Možná, že se tenhle příběh odehrál daleko, ale možná také velice blízko. Žila jednou jedna maminka se svým synkem Maxem. A jednou večer si Max vlezl do své vlčí kůže.

Diskuse: Co se s ním asi stalo? Co to znamená obléci si vlčí kůži? – lze předvést. Prostor pro návrhy... byl z něho vlk? –možnost za pomoci encyklopedií a knih.zjistit, jak se chovají vlci Znáte nějakou pohádku o vlkovi? Jaký je v pohádkách? Zatancovat si vlčí tanec, pantomima atd. Až vyčerpáme nápady, vysvětlíme dětem, co se tím myslí doopravdy, pokud na to nepřijdou samy.

Max vyskočil na postel (děti vylezou na židličky), potom se začal válet po podlaze (kutálení po koberci) a nakonec začal běhat po pokoji (děti běhají po třídě).

Diskuse: Už jste někdy zlobily? Děti mohou, např. pantomimou ukázat, nebo říci, co dělají, když si myslí, že zlobí..., zlobí někdy schválně jako Max?

A Max zlobil a zlobil a zlobil, až ho maminka okřikla: “ Ty divočino! “Max jí řekl: „Já tě sním!“ A tak ho maminka poslala bez večeře spát. Tu noc vyrostl v Maxově pokoji les, rostl a rostl, až strop zmizel pod listím a stěny se otevřely do světa. Kolem se valil oceán a na něm plula loďka pro Maxe. (utvoříme loď, všichni se společně posadí za sebe a drží kamaráda před sebou za ramena, naklání se podle vln a můžeme si přitom zazpívat písničku). Plavil se celý den a noc, týden po týdnu a skoro rok až tam, kde žijí divočiny.

Písnička:

***Jeden, dva, tři, čtyři, pět,
objedeme celý svět.
Kam doplujem, nevíme,
to se brzo dozvíme.***

***Dva, tři, čtyři, pět a šest,
kdo chce, ten se může svézt.
Ať si rychle nastoupí,
kdo nechce, ten prohloupí.***

Činnost: nakresli sám sebe, jak zlobíš. Je vhodné obrázky dětí s jejich zlobením uložit např. do krabice a přelepit nebo převázat, aby zlobení nemohlo ven. Krabici pak uložíme na viditelné místo.

Divočina Eserga (agrese)

Cíl: Seznámit se s pravidly chování ve vztahu k druhým.

Výstup: Umět se bránit projevům verbálního i fyzického násilí, ubližování a ponižování a umět tyto projevy rozpoznat.

A když tam doplul, potkal první divočinu. „Já jsem Eserga,“ řekla a spustila na něj svůj strašlivý řev (představíme si, že jsme divočiny, a zkusíme si také pořádně zařvat) a cenila své strašlivé zuby (děti vycení zuby), koulela svýma strašlivýma očima (přidáme zakoulení očima) a tasila své strašlivé drápy (napodobíme drápy). Eserga lákala Maxe, aby se k ní přidal, že bude silný a nebude muset nikoho poslouchat, jenom ji. Max souhlasil, ale brzy zjistil, že to neměl dělat. Eserga nejprve začala Maxovi nadávat a potom ho dokonce začala i bít.

Diskuse: Už jste někdy taky někomu nadávaly a proč? Je vhodné použít osobní příklad nebo metodu ruka na hlavu. (Kdo už někdy nadával, dá si ruku na hlavu.) Už někdo někomu nadával? Líbí se mi, když mi někdo nadává? Proč si vlastně lidé nadávají a ubližují? Šlo by to řešit jinak? Jak?

Zkusíme si divočinu s dětmi popsat. Např. je veliká, je zlá a ráda všem ubližuje. Děti přidávají další vlastnosti a nápady, jak by mohla vypadat – ponechat dostatečný prostor pro vyjádření, využít metody, kdy každé dítě začne větu stejně, např. Já si myslím, že vypadá ...

Pohybová hra: jedno z dětí dělá Esergu. Je vhodné, když se napoprvé role ujme paní učitelka, která si oblékne kostýmní znak. Eserga odříkává říkanku, ostatní děti mají za úkol poschovávat se po třídě.

*Eserga jsem hodně zlá,
kdo se na mě podívá,
ten to schytá,
tři, dva, teď’.*

Na slovo teď’ Eserga vybíhá a snaží se chytit dítě, které se nestačilo schovat. Když ho chytí, odvede si ho do vyhrazeného prostoru, například kruhu uprostřed hrací plochy. Ostatní děti vytvoří kruh okolo Esergy, drží se za ruce okolo Esergy. Ta zůstane uprostřed spolu s chyceným dítětem. Děti chodí okolo ve velkém kruhu a odříkávají:

***Esergo už nebud' zlá,
pojd' si s námi pěkně hrát.***

Pak děti vezmou Esergu mezi sebe a zatočí se s ní

***Esergy se nebojíme,
všichni se s ní zatočíme.***

Divočina byla najednou větší a větší a čím víc ji Max poslouchal, tím víc rostla. Max najednou dostal strach.

Činnost: Děti utvoří kruh, který se bude pomalu zvětšovat. Poté si sednou a obejmou si kolena. Položíme otázku, na koho myslíme, když máme strach? A čekáme na správnou odpověď, např. na maminku a na tatínka, to znamená na ty, co jsou mi nejbližší. Děti se rozhlédnou kolem sebe. Koho mám nejbližší sebe? A pevně obejmout toho, kdo je nejbližší. Jen tak můžeme Maxovi pomoci.

Když Max přemohl strach, řekl divočině: „Ticho!“ A zkontroloval ji svým kouzelným trikem, upřeně se zadíval do jejich žlutých očí, ani nemrkl.

Činnost: Děti se rozdělí do skupin. Každá skupina si zkusí vymodelovat nějakou divočinu podle vlastní fantazie, zkusí jí vymyslet vlastní jméno, z vymodelovaných divočin uspořádáme výstavu.

Činnost: Pracovní list: Vybarvi si svoji divočinu, viz příloha č. 1

Divočina Agord (droga)

Cíl: Rozvoj zdravých životních návyků a postojů potřebných k položení základu zdravého životního stylu.

Výstup: Umět rozlišit co prospívá zdraví a co mu škodí. Umět vyjádřit nesouhlas v situacích, které to vyžadují. Odmítnout se podílet na činnostech ohrožujících zdraví.

Druhá divočina řekla. „Já jsem Agord!“ A spustila na Maxe svůj strašlivý řev (představíme si, že jsme divočiny a zkusíme si také pořádně zařvat) a cenila své strašlivé zuby (děti vycení zuby), koulela svýma strašlivýma očima (přidáme zakoulení očima) a tasila své strašlivé drápy (napodobíme drápy). Agord je veselá, pořád se směje a Maxovi se moc líbí.

Pohybová hra: Děti jsou rozděleny na poloviny. Každý si vybere svého partnera předem nebo může jít o náhodný výběr. Jedna polovina láká prstem druhou polovinu dětí.

***Když si půjdeš se mnou hrát,
naučím tě, jak se smát.***

Druhá polovina se na říkanku pomalu přibližuje, až jsou na dosah. První polovina dětí na ně začne dělat směšné obličejy, až je rozesměje, pak se vymění. Nesmí se však kamaráda dotknout. Variantou může být lechtání, nejprve první polovina dětí lechtá kamarády z druhé poloviny a pak si role vymění. Je důležité zdůraznit, že to nikomu nesmí být nepříjemné a nikoho to nesmí bolet.

Max by byl rád jako Agord, pořád veselý. Agord nabízí Maxovi, aby ochutnal různé barevné bonbony a pití z různých barevných lahviček a voňavé cigarety. Slibuje Maxovi, že potom bude také tak veselý a nic ho nebude trápit. Max všechno ochutná, ale je mu strašně špatně, bolí ho hlava a břicho

Diskuse: Už bylo někomu z vás špatně? Kdy to bylo a proč? Už někdy někdo ochutnal alkohol nebo cigarety? Při jaké příležitosti? Chutnalo vám to? Proč pijí dospělí alkohol a kouří cigarety?

Hra: Hra na Agorda: jedno z dětí nebo poprvé paní učitelku oblečeme do kostýmního znaku. Ten bude chodit mezi dětmi a nabízet bonbony zabalené v alobalu a slibovat, že se budou cítit skvěle.

***Podívej se, co tu mám,
jeden bonbon ti hned dám,
budeme se vznášet spolu,
nahoru a potom dolů.***

Předem musíme děti upozornit, že bonbony mohou být zkažené a mohlo by nám být špatně jako Maxovi. Kdo nechce, musí nahlas a zdvořile odmítnout: „Ne, nechci.“ Kdo nedokáže odmítnout, tomu Agord podstrčí prázdný alobal a musí do „nemocnice“ - určené místo ve třídě. Kdo dokáže odmítnout, nakreslí pro kamaráda v „nemocnici“ obrázek (podle počtu „nemocných dětí“ lze nakreslit společné obrázky, 1 nemocný - 1 společný obrázek, 2 nemocní - 2 obrázky, tj. 2 skupiny dětí), nemocné děti musí ležet, protože je strašně bolí břicho.

Když bylo Maxovi trochu lépe, uvědomil si, že Agord strašně páchne, pořád něco polyká, kouří, pije a potom se chová divně. Už nechce být jako on.. Max dostal velký strach, že ho tahle divočina bude nutit znovu jíst ty ošklivé bonbony.

Činnost: Děti utvoří kruh, který se bude pomalu zvětšovat. Poté si sednou a obejmou si kolena. Položíme otázku, na koho myslíme, když máme strach? A čekáme na správnou odpověď, např. na maminku a na tatínka, to znamená na ty, co jsou mi nejbližší. Děti se rozhlédnou kolem sebe. Koho mám nejbližší sebe? A pevně obejmout toho, kdo je nejbližší, jen tak můžeme Maxovi pomoci.

Pak Max řekl divočině: „Ticho!“ A zkontroloval ji svým kouzelným trikem – upřeně se zadíval do jejich žlutých očí, ani nemrkl.

Diskuse: Učitelka v kostýmním znaku může zkusit děti nalákat ještě jednou, např. na oblíbené hračky, PC hry a podobně a slibovat, že kdo s ní půjde, ten hračku dostane. Děti si mohou zkusit znovu a správně, jak odmítnout.

Divočina Sumsisar (rasismus)

Cíl: Vytvořit podvědomí o existenci ostatních kultur a národností.

Výstup: Uvědomit si, že všichni lidé mají svoji hodnotu, přestože se mohou navzájem lišit vzhledem, chováním, způsobem života.

Třetí divočina řekla: „Já jsem Sumsisar!“ A spustila na Maxe svůj strašlivý řev (představíme si, že jsme divočiny, a zkusíme si také pořádně zařvat) a cenila své strašlivé zuby (děti vycení zuby), koulela svýma strašlivýma očima (přidáme zakroulení očima) a tasila své strašlivé drápy (napodobíme drápy) Sumsisar byla celá bílá a začala si prohlížet Maxe ze všech stran (děti si prohlédnou kamaráda po své pravé nebo levé straně, jaké má vlasy, oči, barvu kůže – a mají jednoduše jednu větu říci, co se jim na kamarádovi líbí). „Jsem nejlepší divočina ze všech,“ řekla Sumsisar, „ jsem celá bílá, nikdo není lepší než já.“ A Max si také přál být bílý a nejlepší ze všech.

Diskuse: Měla divočina pravdu? Opravdu je lepší než ostatní? Proč si to myslela? Jsou bílí lidé lepší než ostatní? Zdůvodnit.

Pohybová hra: Jedno zvolené dítě si přehodí přes sebe prostěradlo v určité barvě (bílá, žlutá, černá a hnědá), posadí se na židličku a odříkává:

Hnědou kůži já ted' mám, nevím, co s ní udělám?

(bílou, žlutou, černou)

Děti: ***Čím ji šiješ?***(děti jsou v druhé polovině vyhrazeného prostoru)

Odpověď: ***Hnědou, nití!*** (bílou, černou, žlutou)

Děti: ***Koho z nás ted' asi chytíš?***

(na tato slova dítě vybíhá a ten, koho chytí, dělá jinou barvu kůže)

Pomůcky: 4 barevná prostěradla

Činnost: Práce s knihou. Děti mají za úkol utvořit skupiny a vyhledat v encyklopediích různé rasy, které se liší barvou kůže.

Činnost: Pracovní list: Vybarvi a vystřižni děti různé národnosti, viz.příloha č. 2

Činnost: Spolu s dětmi upečeme dva různé druhy piškotu, jeden světlý a jeden tmavý, s kakaem (nebo na ½), každý dostane ochutnat, vysvětlíme si, že je to jako s lidmi, někteří mají světlou kůži, jiní tmavou, ale jinak jsou úplně stejní, mohou být dobří i špatní.

Recept na jednoduchý piškot:

4 vejce, 5 lžic horké vody, 120g moučkového cukru, 180g hrubé nebo polohrubé mouky, 1 lžička prášku do pečiva, kakao

Žloutky nejdříve rozšleháme s horkou vodou, postupně přidáme 1/2 cukru, z bílků ušleháme sníh, do kterého přidáme zbylý cukr, postupně do žloutkové pěny přidáváme sníh a mouku smíchanou s práškem do pečiva. Pečeme při teplotě 170°C.

Najednou začalo pršet a pod divočinou se udělala obrovská bílá louže. Max poznal, že Sumsisar lhala. Ve skutečnosti není vůbec bílá, ale úplně stejná jako ostatní divočiny, možná ještě o něco ošklivější. Sumsisar se rozzlobila, že už není bílá a Max dostal strach.

Činnost: Děti utvoří kruh, který se bude pomalu zvětšovat. Poté si sednou a obejmou si kolena. Položíme otázku, na koho myslíme, když máme strach? A čekáme na správnou odpověď, např. na maminku a na tatínka, to znamená na ty, co jsou mi nejbližší. Děti se rozhlédnou kolem sebe. Koho mám nejbližší sebe? A pevně obejmout toho, kdo je nejbližší, jen tak můžeme Maxovi pomoci.

Potom Max řekl divočině: „Ticho!“ A zkontroloval ji svým kouzelným trikem – upřeně se zadíval do jejích žlutých očí, ani nemrkl.

Divočina Anakiš (šikana)

Cíl: Rozvoj a posilování morálních hodnot a pro-sociálního chování

Výstup: Porozumět běžným citovým projevům a přiměřeně na ně reagovat. Uvědomit si, že ne všichni lidé respektují pravidla chování a umět takové chování odsoudit

Čtvrtá divočina řekla: „Já jsem Anakiš!“ A spustila na Maxe svůj strašlivý řev (představíme si, že jsme divočiny, a zkusíme si také pořádně zařvat) a cenila své strašlivé zuby (děti vycení zuby), koulela svýma strašlivýma očima (přidáme zakroulení očima) tasila své strašlivé drápy (napodobíme drápy). „Jsem nejhorší divočina ze všech divočin,“ řekla Anakiš a znovu příšerně zařvaal. Maxovi se líbilo, jak umí tahle divočina strašlivě rvát a také, že se jí ostatní divočiny bojí. Agord, Sumsisar, dokonce i Eserga. Všichni se Anakiše báli. Anakiš se zpočátku tvářila na Maxe přátelsky, ale postupně byla zlomyslnější a zlomyslnější a prováděla Maxovi různé neplechy. Až nakonec Maxe zavřela do svého domku a nechtěla ho pustit.

Diskuse: Co všechno mohla Maxovi provádět? Už jste někdy něco takového také provedli? Kdo už provedl nějakou zlomyslnost, co je to vlastně zlomyslnost? Užitečnou pomůckou k tomu, aby se děti rozpovídaly, může být osobní příklad a metoda „ruka na hlavu“.

Hra: Děti jsou shromážděny na jedné straně herny, na druhém konci je Anakiš (napoprvé opět učitelka v kostýmním znaku).

Anakiš: ***Zlá jsem, zlá jsem divočina, bojíte se mě?***

Děti: ***Ne.***

Anakiš: ***Tak mi to dokažte.***

Anakiš začne děti honit, koho chytí, ten zůstane stát a čeká na vysvobození. Vysvobodit ho mohou ostatní děti, které ho pohladí po obou tvářích.

Max dostal strach, že ho Anakiš nepustí.

Činnost: Děti utvoří kruh, který se bude pomalu zvětšovat. Poté si sednou a obejmou si kolena. Položíme otázku, na koho myslíme, když máme strach? A čekáme na správnou odpověď, např. na maminku a na tatínka, to znamená na ty, co jsou mi nejbližší. Děti se

rozhlédnou kolem sebe. Koho mám nejbližší sebe? A pevně obejmout toho, kdo je nejbližší. Jen tak můžeme Maxovi pomoci.

Max řekl: „Ticho!“ A zkontroloval divočinu svým kouzelným trikem – upřeně se zadíval do jejich žlutých očí, ani nemrkl. Divočiny poznaly, že je Max přemohl a tak se polekaly, že ho nazvaly nejdivočejší divočinou ze všech, a prohlásily ho svým králem. „A teď!“ zvolal Max, „spusťme divoký tanec!“

Činnost: taneční improvizace na vhodnou hudbu v rychlejším rytmu
„A už dost!“ řekl Max a poslal divočiny bez večere spát.

Relaxace: může následovat relaxace, během které se děti uvolní, a my můžeme dočíst příběh.

Maxovi, králi všech divočin, bylo náhle smutno a zatoužil být tam, kde by ho někdo měl ze všech nejraději. Pak ucítil z druhé strany světa něco dobrého k jídlu a nechtěl už být králem tam, kde žijí divočiny. Ale divočiny nařikaly: „Prosíme tě, neopouštěj nás - máme tě rádi, samou láskou tě sníme!“ ale Max řekl: „NE!“ Divočiny spustily svůj strašlivý řev a cenily své strašlivé zuby a koulely svými strašlivými očima a tasily své strašlivé drápy, ale Max nastoupil do loďky a zamával jim na rozloučenou.

Činnost: utvoříme „loď“, všichni se společně posadíme za sebe, držíme kamaráda před sebou za ramena a nakláníme se do rytmu písničky.

Písnička:

*Jeden, dva, tři, čtyři, pět,
objedeme celý svět.
Kam doplujeme, to už víme,
ničeho se nebojíme.
Dva, tři, čtyři, pět a šest,
kdo chce, ten se může svézt.
Všichni víme, co nám svědčí,
nikdo nás už nepřesvědčí.*

Diskuse: Už bylo někdy někomu smutno jako Maxovi? Proč? Jak vypadají smutní lidé? Poznáme je? Jaké jiné pocity známe? Kdo měl Maxe ze všech nejraději?

Činnost: pantomima - pokusíme se všichni tvářit smutně, vesele, zlostně... Co se nám líbí více?

Činnost: Pracovní list: Dokresli, jakou máš dnes náladu. Viz. příloha č. 3

Činnost: Pracovní list: Pomůžeš Maxovi najít cestu domů? Viz. příloha č. 4

A Max? Ten plul zpátky skoro rok, týden po týdnu a celý den, až přistál v noci ve svém pokoji, kde na něj čekala ještě teplá večeře. A možná na něj čekala i maminka. Co myslíte?

3.7 Pozorování

Pozorovací protokol č. 1

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 22. 9. 2008

Realizace: Úvod do příběhu

Počet přítomných dětí: 20

Počet zúčastněných dětí: 20

Pozorovaná situace: Chování skupiny a bezprostřední reakce na dotazy

Děti zvládly úvod do příběhu bez větších problémů. Při diskusi „co se stalo s Maxem, když si oblékl vlčí kůži?“ nedokázaly najít správnou odpověď ani po poskytnutí nápovědy. Správně odpověděly, že vlk v pohádkách je většinou zlý. Při předvádění Maxe, který zlobil, dokázaly rychle reagovat a vyskočily na židličky. Pouze při kutálení na podlaze a vytváření lodi došlo k drobnějším strkanicím. Následovala diskuse o zlobení. Děti se nerady přiznávají ke zlobení. Je na nich vidět, že očekávaly něco jiného. Kresba sama sebe, jak zlobím, je spontánnější. Dětem nedělá problémy zlobení výtvarně ztvárnit. Několik dětí nakreslilo vedle sebe i Maxe. Obrázky jsme uložili do krabice a přelepili izolepou, aby zlobení nemohlo utéct. Je uloženo na skříni.

Respondent X1: Účastní se, dokáže reagovat na dotazy. Přiznává po delší době, že někdy zlobí.

Respondent X2: Účastní se všech aktivit, projevuje zájem. Při předvádění Maxe, jak zlobí, strká ostatní děti na koberci. Uvádí, že nikdy nezlobí, později připouští, že občas.

Respondent X3: Účastní se, ale pouze pozoruje. Na konkrétní dotaz, jestli někdy zlobí, odpovídá, že nikdy. Později vyrušuje ostatní děti.

Pozorovací protokol č. 2

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 23. 9. 2008

Realizace: Divočina Eserga

Počet přítomných dětí: 20

Počet zúčastněných dětí: 20

Pozorovaná situace: Chování skupiny a bezprostřední reakce na dotazy

Zopakovali jsme si úvod již bez diskuse o vlčí kůži a zlobení. Při čtení příběhu jsem představila dětem kostýmní znak, aby se s ním seznámily. Při předvádění řevu, cenění zubů, koulení očima a tasení drápů byly děti naprosto spontánní. Bohužel v diskusi se mi nepodařilo docílit toho, aby se všechny děti, které někdy někomu nadávaly, přiznaly. Nepomohl ani můj osobní příklad, ani když jsem opakovala, že zdaleka nejsme ještě všichni, kdo někdy nadává, že o tom dobře vím, neboť jsem je na vlastní uši slyšela. Naopak na otázku, zda jim někdy někdo nadával, zvedly ruku všechny děti. Překvapila mě Terežka, která dokázala neuvěřitelně rychle reagovat, když jsem se ptala, na koho myslí, když mají strach. Téměř okamžitě řekla, že na maminku a na tatínka. Pouštíme se do modelování divočin. Dětem nedělá problém rozdělit se do skupin, ale domluvit se na společném postupu. Pouze v jedné skupině ze čtyř jsem zaregistrovala nějakou spolupráci (David dělá ruce, Viktorka drápy...). Ostatním skupinám znovu vysvětluji, že mají vytvořit pouze jednu společnou divočinu, ne každý zvlášť. Nakonec se dílo zdařilo. Děti ještě vymyslely jména. Jednalo se o obyčejná dětská jména. Z vymodelovaných divočin uspořádaly výstavu.

Respondent X1: Účastní se, reaguje na dotazy. Odmítá hrát pohybovou hru Eserga. Při vycházce opakovaně surově strká do dětí a podráždí jim nohy.

Respondent X2: Účastní se, ale při čtení příběhu vyrušuje a boxuje se s kamarádem.

Respondent X3: Účastní se. Při diskusi se nedokáže přiznat k tomu, že nadával, ani že někomu ubližoval. Při pohybové hře působí dojmem, že se bojí. Když se ho na to dotazují, odpovídá záporně. Později při vycházce označuje kamaráda slovem „debile“.

Pozorovací protokol č. 3

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 24. 9. 2008

Realizace: Divočina Agord

Počet přítomných dětí: 20

Počet zúčastněných dětí: 19

Pozorovaná situace: Chování skupiny a bezprostřední reakce na dotazy

Znovu jsme si zopakovali úvod a připomněli, že Max potkal první divočinu. Pohybová hra „Když si půjdeš se mnou hrát.....“ děti zaujala. Dětem dělá problém rozdělit se na poloviny. Zdůrazňuji, že hra nesmí bolet. Snažím se pomoci dvěma dětem, kterým se nepodařilo kamaráda rozesmát. Při diskusi 12 dětí z 20 uvádí, že již ochutnaly alkohol. Nejčastěji uvádějí pivo, víno, ale objevuje se i tvrdý alkohol (zelená). Z tohoto počtu pouze 3 děti uvedly, že jim alkohol nechutnal. Přecházíme k části, kde si беру kostýmní znak a chci se pokusit děti nalákat jako Agord. Sledovaný respondent X3 se odmítá účastnit s tím, že se bojí. Děti ho samy začínají přesvědčovat, že je to jen paní učitelka. Snažím se mu vysvětlit, že je to jako v divadle, kde hrají převlečení herci. Odchází ke stolečku. Pokračujeme tedy bez něj. Lákám děti říkankou a nabízím bonbony. Slibuji, že jim bude dobře a budou pořád veselé. I přes důrazné upozornění, že jim může být špatně stejně jako Maxovi, 12 dětí neodolalo a přijalo nabízený bonbon. Děti, které odolaly, chválím a zdůrazňuji, že udělaly dobře, protože v nabízených bonbonech mohl být třeba jed. Zkoušíme to znovu. Tentokrát neodolalo 8 dětí. Znovu chválím všechny, kteří odolali. Bohužel se již nedostáváme k tomu, abychom nakreslili „nemocným“ dětem obrázek. Odkládáme to na zítřejší den.

Respondent X1: Účastní se diskuse i pohybové hry. Jako jediný si odmítl vybarvit omalovánku divočiny. Neodmítl nabízený bonbon. Při odchodu do šatny uhodil kamaráda pěstí do břicha.

Respondent X2: Neprojevuje zájem. Účastní se, ale při čtení příběhu vyrušuje. Při pohybové hře strká do dětí a podráždí jim nohy. To pokračuje i po skončení činnosti. Rovněž přijal nabízený bonbon.

Respondent X3: Odmítl se účastnit všech aktivit. Zapojil se pouze do diskuse o alkoholu a to velmi hlasitě. Později se účastní, ale vyrušuje. Přijal nabízený bonbon. Omalovánku divočiny si vybarvil a straší s ní ostatní děti.

Pozorovací protokol č. 4

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 25. 9. 2008

Realizace: Divočina Sumsisar

Počet přítomných dětí: 18

Počet zúčastněných dětí: 17

Pozorovaná situace: Chování skupiny a bezprostřední reakce na dotazy

Ráno využívám chvílky a hledám dobrovolníky, kteří chtějí nakreslit obrázek pro děti, které včera nedokázaly odmítnout bonbon. Před svačinou si dnes upečeme piškot. Děti se poctivě střídají v míchání těsta. Dostáváme se ke třetí divočině, Sumsisaře. Děti mají za úkol prohlédnout si kamaráda po pravé straně a jednou větou říci, co se jim na něm líbí. Všechny děti dokázaly říci o kamarádovi něco hezkého. Při diskusi se děti, přibližně 2/3, přiklání k názoru, že bílá kůže je lepší než jiná. Ukazuji dětem v encyklopedii, že v jiných zemích je běžné, že vedle sebe žijí různí lidé s rozdílnou barvou pleti a vysvětluji, čím je tato barva způsobena. Při pohybové hře si děti vybírají bílou kůži asi tak 50:50. Poté ochutnávají piškot, který si upekly. Každý dostane kousek světlého a kousek tmavého piškotu a přirovnávám ho k lidem. Lidé mohou být dobří i špatní a nezáleží na barvě kůže. Při stříhání a vybarvování mají děti možnost vybrat si ze čtyř různých možností. Znovu opakuji, jakou by měl mít konkrétní kamarád barvu, přesto se při prezentaci objeví modrá a zelená. Při prezentaci výrobků pokládám otázku, zda by chtěli kamaráda, kterého si vystříhli, ve školce. 9 dětí z 18 uvedlo, že by jim takový kamarád nevalil a že by ho chtěly ve školce. 9 dětí uvedlo, že by takového kamaráda ve školce nechtěly. Na otázku proč? nedovedou odpovědět nebo uvádějí, že by je zlobil. Pouze v jednom případě je uvedeno, že by mu nerozuměly.

Respondent X1: Účastní se všech aktivit. Kamaráda odlišného vzhledu by ve školce nechtěl.

Respondent X2: Účastní se všech aktivit, ale vyrušuje. Zklidňuje se až při pohybové hře. Kamaráda, který se liší vzhledem, by ve školce nechtěl.

Respondent X3: Neúčastní se, zapojuje se až při pohybové hře. Chce si vyzkoušet kostým divočiny. Rovněž patří mezi děti, které odmítly odlišného kamaráda.

Pozorovací protokol č. 5

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 26. 9. 2008

Realizace: divočina Anakiš

Počet přítomných dětí: 19

Počet zúčastněných dětí: 19

Pozorovaná situace: Chování skupiny a bezprostřední reakce na dotazy

Zopakovali jsme si úvod s písničkou, lodí a připomněli všechny divočiny. Dostáváme se ke čtvrté divočině, k Anakiši. Při diskusi všichni velice dobře vědí, co všechno by mohla divočina Maxovi udělat. Kousat, kopat, štípat, nadávat, bouchat atd. Snažím se vysvětlit, co zlomyslnost není a co už je. Hůře to dopadá s přiznáním dětí, zda jsou i ony někdy zlomyslné. Ty, kterých se to týká nejvíce, se nepřihlásily vůbec nebo po velmi dlouhé době. Neumí odpovědět, proč to dělají. Pohybová hra se daří. Při zvolení Maxe králem všech divočin pouštím dětem hudbu v rychlejším rytmu. Následuje relaxace, nechávám děti ležet a potichu jim dočítám příběh. V následující diskusi se ptám, jestli jim také někdy bylo smutno jako Maxovi. Nejčastěji uvádějí, že jim bylo nejvíce smutno, když zůstaly samy doma nebo když je rodiče poslali za trest do pokoje.

Vystřiháváme hlavu Maxe a dokresluje z jedné strany smutný a z druhé veselý obličej. Následuje prezentace výrobků. Všem se povedla. Po skončení příběhu pokládám kostýmní znak doprostřed a snažím se děti nalákat na nové kolo, PC hry, počítač, lego a bonbony. Vždyť přece nemusí být konec, stačí chtít a mohou se mezi divočiny vrátit. Z 19 přítomných dětí, by 11 zůstalo u divočin. Až, když jsem jim připomněla, jaké divočiny byly a co všechno Maxovi prováděly, si to 9 dětí rozmyslelo, zůstaly jen 2.

Respondent X1: Účastní se, dokáže správně reagovat na dotazy. Na dotaz, zda provedl někdy nějakou zlomyslnost, odpovídá záporně. Nechá se nalákat zpět k divočinám.

Respondent X2: Účastní se všech aktivit, projevuje zájem. Tvrdí, že není nikdy zlomyslný. Rovněž se nechá nalákat na sliby.

Respondent X3: Účastní se, ale ruší celou skupinu. Vykykuje nebo nepřiměřeně reaguje. Nedokáže se přiznat k žádné zlomyslnosti. I on se nechal nalákat na sliby divočin.

3.8 Pozorování po 3 měsících

Pozorovací protokol č. 6

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 26. 1. 2009

Realizace: Úvod do příběhu a divočina Eserga

Počet přítomných dětí: 20

Počet zúčastněných dětí: 20

Pozorovaná situace: Chování dětí a bezprostřední reakce na dotazy

Děti dostaly za úkol předvést, jak se chovají, když jim ostatní říkají, že zlobí. Nejčastěji se objevovaly fyzické útoky vůči sourozencům. Dále považovaly za zlobení neposlušnost, ale třeba i odmítání v případě, že mají něco udělat. Při předvádění jak reagují, když jim někdo nadává, téměř všechny děti projevovaly fyzickou agresivitu. Děti si reakci na nadávky zkusily ještě jednou. Měly reagovat pouze slovně, bez nadávek, formou otázek a důrazného protestu na útočníka (např. Proč mi to děláš? Nelíbí se mi to. Nedělej to.). Většina „nadávajících“ se poté cítila trapně a zaskočeně.

Respondent X1: Účastní se, přiznal po krátkém zaváhání, že občas ubližuje ostatním. Je si vědom toho, že to není správné. Považuje fyzickou agresi za účinný prostředek, když se cítí ohrožen.

Respondent X2: Není přítomen

Respondent X3: Účastní se, není schopen přiznat se k žádné agresi. Při hraní role se snaží být pořád v pozici toho, kdo fyzicky a verbálně ubližuje.

Pozorovací protokol č. 7

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 27. 1. 2009

Realizace: Divočina Agord

Počet přítomných dětí: 13

Počet zúčastněných dětí: 13

Pozorovaná situace: Chování dětí a bezprostřední reakce na dotazy

Po úvodu a stručném opakování se dostáváme k realizaci divočiny Agord. Zkousím v kostýmním znaku nalákat děti na bonbony. Dvě děti nedokážou odolat. Poté se většina ozývá, že si pamatují z dřívější hry, že by jim mohlo být špatně. Zkousím je také nalákat na různé hračky, těm dokáže odolat dvanáct dětí.

Respondent X1: Nedal se nalákat zpět k divočinám, ozval se mezi prvními, že si to pamatuje z dřívější hry.

Respondent X2: Není přítomen

Respondent X3: Účastní se, neodolal nabídce, nechal se nalákat na bonbon, i když byl několikrát upozorněn, že by mu mohlo být špatně. Při nabízení hračky, bylo patrné váhání. Nakonec ho přesvědčují i děti, aby s divočinou nikam nechodil.

Pozorovací protokol č. 8

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 28. 1. 2009

Realizace: Divočina Sumsisar

Počet přítomných dětí: 13

Počet zúčastněných dětí: 13

Pozorovaná situace: Chování dětí a bezprostřední reakce na dotazy

Děti vyprávějí příběh o Maxovi. Když si prohlíží kamaráda, aby mohly říci, co se jim na něm nejvíce líbí, vysvětlují jim nejprve, že mám na mysli vlastnosti. Pokud to někomu nejde, zkoušíme všichni společně. Na dotaz, zda byla bílá divočina lepší než ostatní, odpovídají, že nebyla, že všechny divočiny jsou stejné a nezáleží na tom, jakou mají barvu. Zeptala jsem se dětí, zda by mohly být Sumsisary i mezi námi. Nejprve hádaly, že již vymřely, později se ptaly, jak je poznáme.

Respondent X1: Věděl, že nezáleží na vzhledu, ale na chování. Nevadil by mu kamarád, který vypadá jinak, pouze by mu vadilo, že mu nerozumí.

Respondent X2: Není přítomen.

Respondent X3: Vadil by mu kamarád, který je jiný a který mluví jinou řečí.

Pozorovací protokol č. 9

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 29. 1. 2009

Realizace: Divočina Anakiš

Počet přítomných dětí: 14

Počet zúčastněných dětí: 13

Pozorovaná situace: Chování dětí a bezprostřední reakce na dotazy

Na úvod děti rekonstruovaly za pomoci obrázků vyprávěný příběh. Následovala pohybová hra a otázka, jak by reagovaly, kdyby jim například někdo opakovaně rozhazoval věci, ubližoval aj. Většina dětí reagovala správně. Vše by řekly doma nebo paní učitelce. Několik dětí předvedlo, že by dotyčného fyzicky napadly. Děti byly rovněž ochotny pomoci kamarádovi, kterému někdo ubližuje.

Respondent X1: Je ochotný si přiznat, že někdy provádí zlomyslnosti. Na otázku, co by dělal, kdyby mu někdo ubližoval, odpovídá, že by se bránil a řekl to doma.

Respondent X2: Není přítomen.

Respondent X3: Nedokáže se přiznat k žádné zlomyslnosti. Na dotaz, jak by reagoval, když mu bude někdo opakovaně ubližovat, reaguje rozčileně a prudce se rozhání rukama.

Pozorovací protokol č. 10

Jméno pozorovatele: Hana Hrušková

Datum: 30. 1. 2009

Realizace: Hodnocení a závěr příběhu

Počet přítomných dětí: 14

Počet zúčastněných dětí: 14

Pozorovaná situace: Chování dětí a bezprostřední reakce na dotazy

Po dokončení příběhu zkouším děti nalákat, zda se chtějí vrátit k divočinám. Uvádím některé jejich vlastnosti a sliby. Několik dětí váhá, pouze jedno, které nepatří do skupiny pozorovaných respondentů X, by se vrátilo k divočinám. Děti ho varují, aby to nedělal. Pokouším se zjistit, proč se chce vrátit a co se mu u divočin líbilo, ale dotazovaný nedokáže odpovědět. Dětem se nejvíce líbily pohybové hry a to, jak Max přemohl divočiny. Bavily je i různé situace, které si mohly přímo vyzkoušet.

Respondent X1: Líbilo se mu vše, nejvíce, že to dobře dopadlo.

Respondent X2: Není přítomen.

Respondent X3: Nelíbilo se mu nic.

3.9 Verifikace/falsifikace hypotéz

Hypotéza č. 1

Lze předpokládat, že pomocí příběhu lze zmírnit agresivitu u předškolních dětí.

Tato hypotéza se potvrdila pouze částečně. Velkou roli zde pravděpodobně hraje převládající výchova v rodině. Velký počet dětí ve třídě můžeme také považovat za příčinu agresivity některých dětí. To potvrzuje i druhá část realizace, kdy se počet dětí rapidně snížil. Řešením by mohlo být zaměření na pro-sociální činnosti v průběhu celého roku a dostatečné ujišťování dětí, že u nás najdou bezpodmínečné přijetí a lásku.

Hypotéza č. 2

Lze předpokládat, že pomocí příběhu můžeme děti naučit odmítnout nabízené zdraví škodlivé a návykové látky.

Tato hypotéza se potvrdila, pomocí příběhu lze naučit děti odpovídajícímu chování a správným reakcím na nabízené zdraví škodlivé a návykové látky. Po opakování se postupně snižuje počet dětí, které přijmou nabízený bonbon, a zvyšuje se počet dětí, které dokáží odmítnout.

Hypotéza č. 3

Lze předpokládat, že pomocí příběhu lze zmírnit rasové předsudky.

Tato hypotéza se potvrdila, pomocí příběhu lze zmírnit rasové předsudky. Přesto má podle mého názoru rozhodující vliv rodina a její postoj k této otázce. Při opakování celého příběhu se postupně zvyšuje počet dětí, které nepokládají bílou kůži za něco výjimečného a které by přijaly dítě jiné barvy pleti mezi sebe.

Hypotéza č. 4

Lze předpokládat, že pomocí příběhu lze minimalizovat počátky projevů šikany.

Tato hypotéza se potvrdila pouze částečně. Domnívám se, že k úplnému potvrzení hypotézy by bylo nutné pozorovat respondenty delší dobu. Je dokázáno, že součástí šikany jsou všechny formy agrese. Možná i z tohoto důvodu se tato hypotéza potvrdila pouze částečně. Je zapotřebí v této oblasti neustále vyvíjet aktivitu, hrát prosociální hry, klást otázky a nechat děti, aby si prožily různé situace.

3.10 Uzavření a zhodnocení praktické části

Velice mě zaujalo, že všem třem sledovaným respondentům dělalo při prvním pozorování potíže připustit, že někdy někomu ublížili nebo nadávali. Všichni tři se shodli, že neprovádějí žádné zlomyslnosti. Nedokázali odmítnout nabízený bonbon, ani když věděli, že jim může být špatně. Rovněž shodně odpověděli, že nechtějí kamaráda odlišného vzhledu ve školce. Všichni sledovaní respondenti se nechali nalákat zpět k divočinám. U všech se projevuje zvýšená agresivita. Rozdíl je pouze ve způsobu chování. Jeden respondent si dává pozor, aby nebyl viděn, zbývající dva se chovají agresivně i v přítomnosti ostatních dětí a učitelky.

Při druhém opakování se reakce sledovaného respondenta X1 částečně zlepšily. Nemá problém připustit si, že občas ubližuje druhým. To je podle mého názoru první předpoklad k nápravě. Dokázal odmítnout nabízenou sladkost, neboť si pamatoval, že by mu mohlo být zle. Je ochoten pomoci kamarádovi v nouzi a na dotaz, zda by mu nevadil kamarád odlišného vzhledu, odpovídá, že nevadil. Respondent X2 nemohl být hodnocen, neboť byl dlouhodobě nemocný a druhé realizace se nezúčastnil.

U respondenta X3 bohužel nedošlo k žádnému výraznému pokroku, neboť jeho reakce jsou způsobeny pravděpodobně poruchou chování.

V období mezi prvním a druhým pozorováním byly více zařazovány pro-sociální hry, ale i práce s jinými příběhy.

V závěru pozorování jsem považovala za nutné osvětlit dětem názvy divočin. Těmto názvům jsem původně dala přednost, protože působí tajemněji a pro děti přitažlivěji. Je však nutné, aby si děti spojily jednotlivé názvy s konkrétními pojmy a uvědomily si, jakých věcí se vyvarovat. Objasnění se konalo formou hry. Děti hádaly, jaké jiné jméno v sobě divočiny mohou skrývat. V dalším pokračování projektu budou používány oba názvy tak, aby si děti lépe zapamatovaly spojitost mezi situacemi z příběhu a konkrétním nebezpečím.

4 ZÁVĚR

Touto bakalářskou prací a výzkumem jsem chtěla poukázat na jednu z možností prevence sociálně patologických jevů. V posledních letech se sociálně patologické jevy objevují již na prvním stupni základní školy, není výjimkou první třída a bohužel ani mateřská škola. Zde se projevuje nejčastěji agresivita, lhaní, ale můžeme se setkat i s počátky šikany a jak potvrdilo moje pozorování, i s počátky xenofobie. Pokud dochází k nárůstu těchto jevů, znamená to, že dosavadní preventivní opatření selhala nebo jsou nedostatečná. Důvodem tohoto selhání může být nedostatečné povědomí o nebezpečí sociálně patologických jevů nebo nedostatečné vzdělání učitelek mateřských škol v této oblasti, ale i rodinný vzor a vysoké počty dětí ve třídách. Smyslem mé práce je tedy poukázat na možnou cestu při hledání prevence. Při zpracování praktické části jsem dbala na to, aby cíle a výstupy byly v souladu s RVP PV a celkové pojetí odpovídalo nejnovějším poznatkům v této oblasti.

Příběh a vyprávění je dětem v předškolním věku nejbližší. Zapojení dětí do příběhu a hraní různých rolí, při kterých se mohou vžít do příslušných situací a případně si představit důsledky svého chování, je podle mě jedna z důležitých možností, jak preventivně působit v této oblasti. Je důležité dosáhnout toho, aby si děti uvědomily, že být ten zlý nepřináší žádné výhody. Reakce na dotazy v diskusích, pohybové hry a pozorování dětí ukázaly, že většina dětí ví, jak by se měly v dané situaci zachovat, ale správné reakce některé děti zvládly až po několika opakováních. Velice záleží na sociální vyspělosti jednotlivých dětí. Tříleté dítě například již napodruhé dokázalo odmítnout nabízený bonbon, protože vědělo, že mu může být zle. Naproti tomu jiné, již pětileté dítě nedokázalo pokušení odolat ani po několikátém opakování.

I přesto, že u dvou hypotéz došlo pouze k jejich částečnému potvrzení, jsem přesvědčena, že tato práce měla smysl a ověřila, že je možné příběhem preventivně působit i u předškolních dětí. Stěžejním bodem zůstává opakování příběhu, aby si děti mohly situace znovu prožít a zažít. Velmi zajímavé by bylo i následné pozorování těchto dětí na prvním stupni základní školy.

I když se v teoretické části zmiňuji o krádežích a lhaní, jako sociálně patologické jevy jsem je do realizace praktické části nezahrnula. Jedním z důvodů byla nutnost zvládnout projekt v týdenním bloku. Jinak by jeho průběh mohlo narušit střídání směn. Dalším důvodem je skutečnost, že krádeže se sice v mateřských školách vyskytují, ale jde o jednotlivce, kteří jsou většinou vedeni touhou dotyčnou věc vlastnit. Lhaní se

vyskytuje častěji, ale vzhledem k nevyzrálosti dětské osobnosti je třeba zvážit, zda svým jednáním nezaháníme dítě do obranné pozice a tím jej ke lhaní nechtěně dotlačíme.

Příběhem můžeme nejen preventivně působit, ale i vyučovat a motivovat. Nabízí také trvalý a hlavní zdroj jazykové zkušenosti. Jde v podstatě o nejlevnější a možná i nejúčinnější způsob, jak dětem zprostředkovat přímý prožitek, aniž bychom je nějakým způsobem ohrozili. Příběh dětem umožňuje rozvíjet rozumové schopnosti, učí je vyjádřit vlastní názor a ujasnit si svoje pocity. Stačí pouze investovat chuť do práce a ochotu se prevencí zabývat. Nespornou výhodou příběhu je, že si ho pedagog může individuálně upravit podle aktuální potřeby jednotlivé mateřské školy nebo třídy. V praxi to znamená, že pokud se ve třídě vyskytuje například několik dětí se sklony k záměrné lži, může pedagog zaměřit svůj příběh tímto směrem.

Domnívám se, že práce s příběhem má význam především při prevenci užívání návykových látek, lží, krádeží a rasismu. Jelikož u agresivity a šikany se tento způsob prevence potvrdil pouze částečně, nabízí se úvaha, zda na toto sociálně patologické jednání má větší vliv rodina a média než vzdělávací instituce. Možným řešením by mohlo být důkladnější zaměření na pro-sociální činnosti v mateřských školách. Je dokázáno, že pokud si dítě osvojí pro-sociální postoje, s velkou pravděpodobností vyroste v charakterního člověka. Je důležité, aby na činnost mateřských škol navazovali i pedagogové na prvním stupni základní školy. I přes částečné potvrzení hypotéz jsem přesvědčena, že dětská mysl takovéto příběhy potřebuje stejně jako tělo potravu. Příběhy jim pomáhají pochopit svět a sdílet ho s ostatními.

Použití příběhu jako prevence jevů, které mnozí lidé nevnímají jako hrozbu, ale jako samozřejmou součást dnešního životního stylu, se může zdát v dnešní mediální době neefektivní. Pro předškolní dítě, ale i pro dítě mladšího školního věku, je filmová či televizní prezentace formou sdělení, které je sice schopno nabídnout rychlou a přesvědčivou představu, ale dítě ji vnímá jen jako pouhý objekt k pozorování. Při sledování médií je osamoceno a nedochází k bezprostřednímu prožitku, jaký nabízí vyprávění či čtení příběhu důvěryhodnou a blízkou osobou. Osobní kontakt pokládám v tomto případě za nezastupitelný.

Pokud si navíc dítě příběh odehraje a svým způsobem „prožije“, stane se pro něj pravdivějším a skutečnějším. Je prokázáno, že na dítě a nejenom na ně má daleko větší vliv to, na co samo přijde nebo si samo prožije, než to, co mu bylo nějakým, byť sebelepším způsobem zprostředkováno. Aby dítě příběh zaujal, dokázalo ho vnímat a chápat záměny, potřebuje slyšet příběh vícekrát. Opakování je pro dítě zdrojem uspokojení, přináší mu pocit jistoty a zároveň se tak příběh stává součástí jeho vlastní životní zkušenosti.

Pro vnímání příběhu a rozlišení různých situací, ve kterých se příběh odehrává, je důležitá schopnost empatie, která se u dětí dostavuje mezi třetím a čtvrtým rokem. Předškolní věk se tedy jeví jako optimální k zahájení prevence sociálně patologických jevů.

Pokud moje práce odradí v budoucnu alespoň jednoho jediného žáka od násilí a drog, měla pro mne smysl. Věřím, že i když děti časem zapomenou příběh o Maxovi, nezapomenou to, co prožily, a dokážou si včas uvědomit nebezpečí, které je v dnešní době může potkat prakticky kdekoliv.

Literatura

ALLISTONOVÁ, R. Jak vyprávět příběhy. Samuel, 2005, ISBN 80-86849-09-0.

BEČVÁŘOVÁ, I. Pracovní listy z dramatické výchovy. Prachatice: SVIS MŠMT, 2004.

JEDLIČKA, R., KOŤA, J. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.

KOLEKTIV AUTORŮ. Slovník cizích slov. Praha: Encyklopedický dům, spol. s.r. o. ISBN 80-90-1647-0-6.

KOŤÁTKOVÁ, S. A KOLEKTIV. Vybrané kapitoly z dramatické výchovy. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-756-9.

KOŤÁTKOVÁ, S. Hry v mateřské škole v teorii a praxi. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. ISBN 80-247-0852-3.

MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicentrum, 1989. ISBN 80-056-89.

SAGI, A. Problémové děti v mateřské škole. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-067-7.

SEDAK, M. Tam kde žijí divočiny. Praha: Nakladatelství Hynek s.r.o., 1994. ISBN 80-85906-08-2.

ŠIMANOVSKÝ, Z. Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu. Praha: Portál s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-689-6.

ŠPAŇHELOVÁ, I. Jak usměrňovat agresivitu. Vzdělávací institut Ochrany dětí.

TRÁVNÍČEK, J. Vyprávěj mi něco... (Jak si děti osvojují příběhy). Příbram: Pistorius a Olšanská, 2007. ISBN 978-80-87053-07-2.

ULRYCHOVÁ, I., GREGOROVÁ, V., ŠVEJDOVÁ, H. Hrajeme si s pohádkami. Praha: Portál s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-355-2.

WRIGHT, A. Storytelling with Children. Oxford University Press, 1995. ISBN 0-19-437202-2.

Elektronické zdroje

<http://www.dokurte.cz/?stranka=statistika&typ=clanky&vypsati=961>

<http://www.novinky.cz/clanek/157607-podle-psychiatra-deti-nesmi-pit-alkohol-ani-vyjimecne.html>

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/naratologie>

<http://storytelling.navajo.cz/>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Fabule>

<http://www.rvp.cz/clanek/267/424>

http://www.yarnspin.com/PDFs/Swamp-Party_Teacher-Guide.pdf

Ostatní zdroje

Řízení školy - Odborný měsíčník pro ředitele škol, ASPI, a.s., ročník VI, 1/2009, ISSN 1214-8679

Informatorium 3-8, Portál, 6/2006, ISSN 1210-7506

Český jazyk, přehled učiva pro 7. ročník základní školy, Fraus, ISBN 80-7238-322-1

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Pracovní list: Vybarvi si svoji divočinu

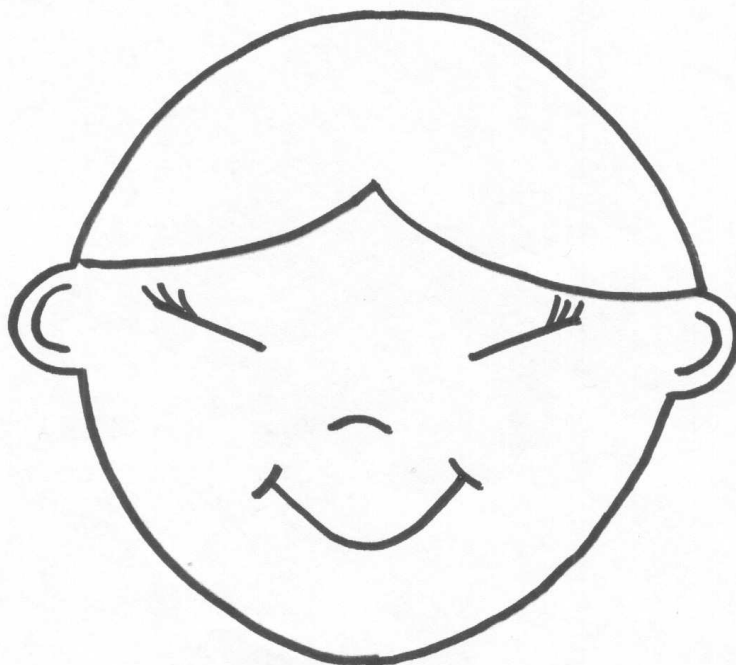
Příloha č. 2 - Pracovní list: Vybarvi a vystřihni děti různé národnosti

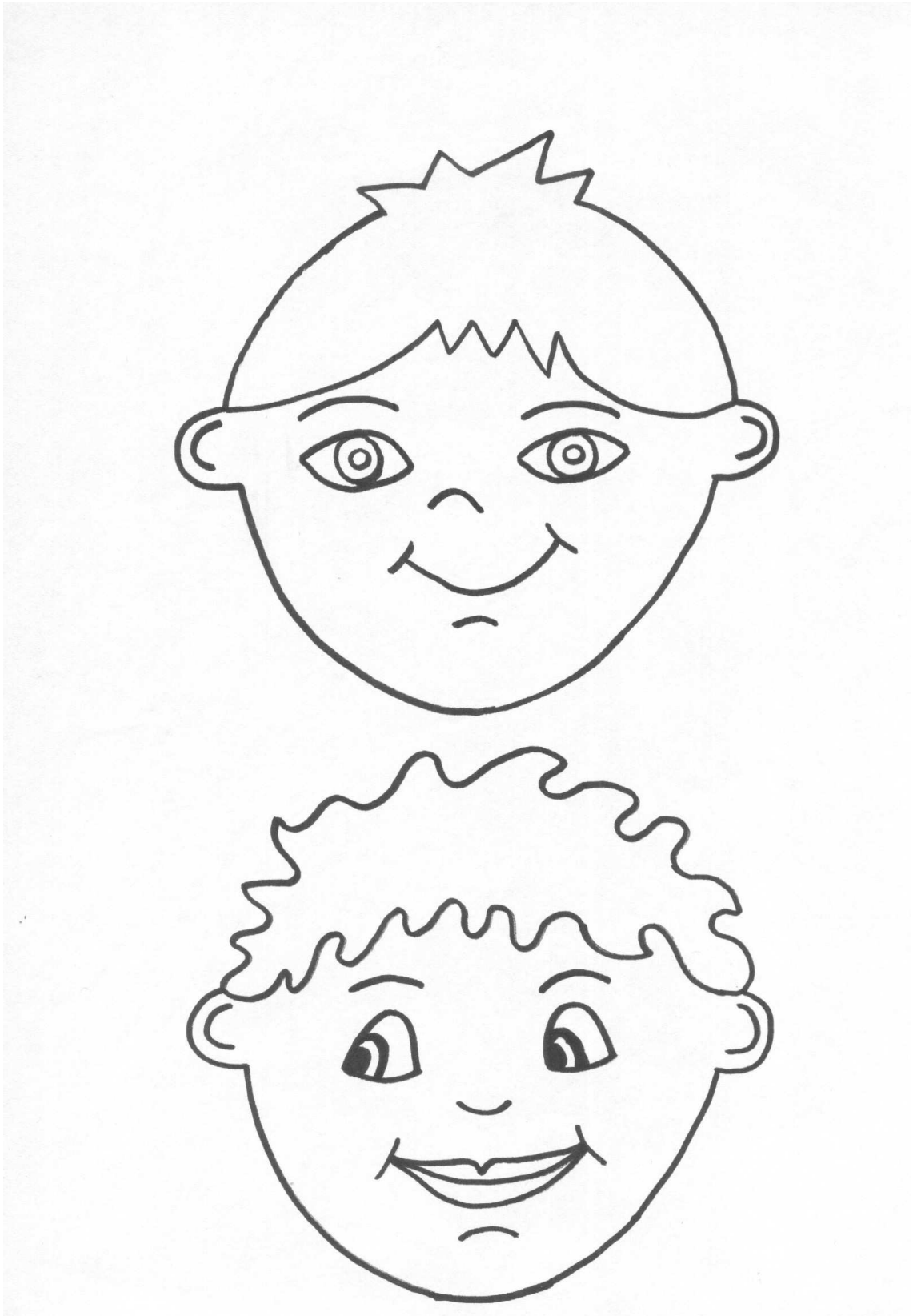
Příloha č. 3 - Pracovní list: Dokresli, jakou máš dnes náladu

Příloha č. 4 - Pracovní list: Pomůžeš Maxovi najít cestu domů?

Příloha č. 5 - Videozáznam

Pracovní list: Dokresli, jakou máš dnes náladu

Příloha č. 3

